

Penavin Olga

Néprajzi gyűjtőúton a Muravidéken

(1961)

Deres, harmatos reggeleken, majd a déli tűző nappal szemben, a postaúton gyalogolva, egy-egy faluba betérve sok mindennel megismerkedtem sok mindent láttam és hallottam, s mégsem állíthatom, hogy tökéletesen ismerem a Muravidéket. Gyűjtőmunkám során 23 faluba tértem be, vagyis majd negyedszáz falu nyelvét, népi kultúráját tanulmányoztam, embereit megzaklattam, kérdéseimmel. Ők azonban nem találták kérdezősködésemet zaklatásnak. Szívesen invitáltak be házukba, asztalukhoz. Így azután valamelyest sikerült bepillantanom életükbe is.

A régi zsúpfedeles ház, mint Hodoson Kati nénié, még a hagyományos építkezést példázza az elől nyitott homlokzatával és a nyitott homlokzathoz támasztott létrával. Kati néni egy szép, napsugaras délelőtti felvezérelt a létrán; megmutatta a padlás kincseit. Volt ott "a hébo" kópice (nagy fonott kosár), bugyoga (korsó),-bortörű (borstörő), szűk fazik tejnek, pusztá (rég) trajfosz (háromláb), az egyik sarokban egy kurogla (szénvonó) szomorkodott, egy öreg kenyérsütő lapát, egy bürökle (kormos edény megfogására való villa) meg, több pintes öveg társaságában. A másik sarokból egy tilu (tiló) meg egy rokka került elő kutaszkodásunk nyomán: Valamikor szintén a „hébo” került a kérébe kötött „jóság” is, onnan vették azután elő ráérő időben és verték ki belőle a szemet. Ma a „jóság”, azaz a búza már a szép és tágas hambárba kerül.

Az igazán, régi zsúpfedeles házakon sehol sincs kémény. A konyhában a szabad tűzhely füstje az ajtón, ablakon szivárgott ki, kívül is feketére festve a, falat azért is nevezték füstös konyhának: De a füstös konyhában is ízletes étel készült - meséli Lina néni a muravidéki Szentlászlón. Többek között, már akkor sütötték a messzeföldön híres hőkün süttet. Sikerült is lefényképeznem egy gyurótáblányi hőkün süttet. Igaz nem Szentlászlón, hanem Csekefán.

A postaút mentén haladtomban nem egyszer találkoztam jármos tehénnel szántó földművessel, láttam füstölgő tégláégető kemencét, terhét a fején hordó asszonyt, furcsa alakú szénabakokat, cseresznyefák mellett álló lépcső szerű „öszöl”-éket. Egyik-másik házból ki-kihallatszott' az útra a más vidékeken szokatlan cséphadaró-ütemes hangja. S ez mind hozzátartozik az, üde zöld színű Muravidék képéhez és hangulatához.

Petesházán bukkantam rá a régi viseletre. Kati néni meg Jóska bácsi jókedvűen álltak a fényképezőgéppel elé, pedig Kati néni a betegágyból rimázkodtam ki. S ha már felkelt, szívesen szedte elő az almáriomból az egyes ruhadarabokat. Először a „kis kiklit” (alsószoknya) vette magára, erre került a „küsü szedett, rúzsár szoknya”, a szoknya „gallérában” jól meghúzta a madzagot, miután felhúzta a fehér szedett „ümögöt” majd maga elé kötötte a két szélből készült fekete, varrással díszített „elekötüt” s a „fütejét” egészen előre vetette: „Csatro” (félmasnira) megkötötte, 5 rönd gyöngyöt tett a nyakába, az egészre ráterítette a: fehér, fodros „nyakravalu kendüt”, hátul egy gombra megbogozta. A fején a haja pödörgetve, a feje tetejére rá van varrva a kemény-₁ papírból készített konty. Ezután fejkötővel szorítja le a haját, erre kerül végül a „fejkendü”.

Jóska bácsi viszont nyáron fehér vászon, 4-5 szélből készült széles gatyát visel, „mizlis” szedett ujjú kezelős „ümöggel”, fekete szövetből való zsinóros, gombos lajbival, egy szél, mintával szövött fehér, vászon „kötinnyel fekete csizmával, fején kalap, fekete kalap.

A petesháziak még hordják nagy ünnepeken ezt a viseletet, de másutt már kinevetik a viselőjét. Ugyan kinek is lenne kedve ennyi mindent magára szedni, mikor a másik viselet egyszerűbb és célszerűbb, jobban lehet vele és benne lépést tartani a korral, a várossal, a mai életformával.

Néhány gondolat a népi kultúrkincs gyűjtéséről a Muravidékén (1980)

1960. augusztus havában jártam először a Muravidéken népnyelvi és folklorisztikai gyűjtés szándékával. Hodos, Kapornak, Domonkosfa, Szerdahely, Pártosfalva, Szécsiszentlászló, Csekefa, Dobronak, Lendvavásárhely, Kámaháza, Göntérháza, Radamos, Hídvég, Bánuta, Hosszúfalu, Lendva, Csentevölgy, Völgyifalu, Pince, Alsó- és Felsőlakos, Gyertyános, Hármasmalom, Petesháza községeket kerestem fel. Többnyire gyalog sétáltam át az egyik községből a közel fevő másikba. Útközben sokat hallottam mindenről és mindenféléről alkalmi útítársaimtól, a főleg idősebb földművesektől. Míg szaporán lépkedtünk a postaúton, vagy a jól kitaposott kanyargó ösvényeken dombnak fel, dombról le, sor került beszéd közben a régi világra, az akkori életmódra, szokásokra. Még el is dallikáztunk, ha kedvünk kerekedett, vagy olyan társra akadtam, aki szívesen dalolt betyárokról, a cséplőgép dobjába esett Farkas Julcsáról, szerelemről, bánatról. Nem egy útítársammal tartottam később is a kapcsolatot, sőt tartom még ma is - az unokájával ...

Később, évek múltán, mikor ballada- és mesegyűjtés céljából visszatértem a nekem oly kedves tájra és szeretetre méltó embereihez, fájdalommal konstatáltam, hogy adatszolgáltatóim jó része elköltözött az árnyékvilágból, s hogy a paraszti életforma természetes bomlásával, a gazdasági, társadalmi művelődési viszonyok robbanásszerű változásával a hagyományok, a szép balladák; mesék csak kevesek, főleg idősebbek tulajdonai immár, s a szokások, hiedelmek is eltűnőben vannak. Csak az idősebb nemzedék ápolja még őket. A fiatalabbak már nem, törődnek a régi dolgokkal, a nagyszülők tudásával, babonáskodásnak tartják, sőt gyakran szégyellik, is. A legjobb esetben csak passzív tudói a hagyományoknak, legtöbbjük tudatából viszont teljesen kihullott már a múlt népi öröksége.

De nemcsak a szellemi kultúra változott meg és hullik ki lassan az emlékezetből, hárem az anyagi kultúra is. A régi kis, szinte örökké bereteszelt ablakú, füstös konyhás boronaházak helyett itt is szép, világos, tágas szobájú, konyhájú és egyéb helyiségekkel ellátott téglaházak épülnek, mindnyájunk örömére. A padlós szobában a fő helyen a televízió trónol. Csak itt-ott, az idős, gyermektelen családoknál vagy a hagyományoshoz ragaszkodóknál kísért még a füstökonyha. Az ablakok megnöttek, kitárultak, szabadon jár a levegő a házban, nem; kell többé fuldokolni a füstben.

Az anyagi kultúra változása, a szellemi kincsek szegényedése illetve minőségi változása a paraszti közösségek belső életének, a mindennapi életet. szabályozó közösségi normáknak, egyszóval a paraszti életformának az átalakulása a gazdasági és társadalmi forradalom eredménye. Mind a munkás hétköznapiak rendje, mind az ünnepi pillanatok megülésének módja más, mint régen volt. A szóbeli irodalom kifejező eszközei és formái, a s tartalma sem alkalmas többé a megváltozott világ kifejezésére és értelmezésére. A paraszti világ tárgyi eszköz-készlete is lassan kicserélődik.

Mikor mindezt megállapítjuk, ezúttal sem siránkozunk a régi, XIX. századi hagyományok elmúlásán, mert természetes folyamatnak vagyunk szemtanúi. De most is hangsúlyozzuk, hogy kötelességünk felgyűjteni mindazt, ami még gyűjthető, fellelhető, ami megőrkítésre méltó érték, hogy megismerjük kultúránk történetét, a régi népeletet, melyre a mai és a jövő életforma épül, hisz a kultúrák sem az örök újrakezdések termékei: a régi értékek megbecsülésével és felhasználásával az újat is gazdagítjuk.

A Muravidéken még külön érdekessége és értéke is van a népi kultúrának, lévén ez a vidék vegyes lakosságú terület, ahol évszázadok óta együttélnek szlovénok, magyarok és más népek, nemzetiségek. Ez az együttélés természetesen nem múlhatói el nyomtalanul. A kölcsönhatás itt is állandó folyamat, s ezt nagyon szépen ki lehet mutatni az együtt élők anyagi és szellemi kultúrájában. Ezzel a tudomány is felbecsülhetetlen adatokra tesz szert.

A népi kultúra értékeinek megismerése mindnyájunk feladata tehát, ugyanakkor a hagyományok ápolása a nacionalizmust is táplálhatja, ha saját értékeink provinciális túlbecsülése, más népek és nemzetek értékeinek mellőzése vagy lebecsülése kíséri. Egymás népi kultúrájának megismerése és megbecsülése a természétszerű kíváncsi társadalmunkban. Hogy a jelent megérthessük, a jövőt fölvezolhassuk, ismernünk kell a múltat. Ezt pedig a haladó népi hagyományok gyűjtésével is elősegíthetjük.

Mit kellene gyűjtenünk a Muravidéken? Csak néhány területet sorolnék fel.

Vizsgálunk kellene a hagyományos termelési ágak, a földművelés, az állattenyésztés mórfiát, eszközeit, munkafolyamatait, a háziipar eszközeit és hagyományait, az erdőtelepítéshez, a mocsarak lecsapolásához fűződő történeteket, a vidék állatvilágára, növényvilágára vonatkozó népi tudást, a növények felhasználását az emberek és állatok gyógyításában, a paraszti iparágak: szövés, fonás, fazekasság, faragás, gyékény és kosárfonás, pálinkafőzés eszközeit, tárgyi maradványait, termékeit, a velük kapcsolatos szájhagyományt, az építkezés, a berendezés módját, eszközeit, anyagát, a népi ételek készítésének módját, az étkezésre vonatkozó hagyományt, a régi konyhai eszközöket, a népviseleti darabokat, a népi táncokat. A történelmi emlékhelyek, műemlékek feltárása és leírása is feladatunk. Hasonlóképpen nem elhanyagolandó az emberi élet fordulópontjaihoz (születés, házasság, halál) fűződő szokások, hiedelmek gyűjtése, a temető, a fejfák, a nevető fejfák ismertetése, a néhai vásárok, búcsúk, farsangi és szüreti multságok, játékok bemutatása, a szokások, hiedelmek, a mindennapi életet szabályozó erkölcsi és jogi normák összegyűjtése és megőrkítése.

A népköltészeti műfajok - elsősorban a mesék, mondák, balladák és dalok -, a különféle babonás történetek, a történelmi emlékezet nagy eseményei és hőseinek alakjai, a népi verselgetők művei, a paraszti naplók is mind gyűjtőjűnkre várnak éppen úgy, mint a ragadványnevek, a határrészek, dűlők, utcák, utak, legelők, patakok, erdők nevei.

A hozzánk már közelebb eső munkásfolklór darabjait, egyszerű résztvevőit bemutató történeteket is most kell gyűjtenünk, míg a résztvevők élnek és igaz szóval elmondhatják lassan, legendává váló harci élményeiket, örömeiket, szenvedésüket.

A gyűjtést lelkes egyének és iskolák is végezhetik. Pályázatokat lehetne kiírni gyűjtőmunkára, s a beérkező, közlésre alkalmas anyagot kötetbe rendezve kiadni, a többi pedig archívumba kellene helyezni, hogy bármikor hozzáférhető legyen. A kötet megszerkesztését, gondozását a *Népújság* vállalhatná magára.

A tárgyi néprajzi darabokat is össze kellene gyűjteni, mert lassan elkallódnak. Talán az iskolákban, iskolai folyosókon felállított tárlókban lehetne nekik helyet találni. Így mindig szem előtt lennének korosztályról korosztályra. A gyerekek a szünetben bizonyára szívesen nézegetnék őket és olvasgatnák a tárgyakhoz fűzött magyarázó szövegeket. Észrevétlenül sok mindent megismernének, megtanulnának ők is, sőt a szülői értekezletre belátogató szülők is.

Megjelent: Néprajzi tanulmányok. A Magyar Nyelv és Hungarológiai Kutatások Intézete, Újvidék, 1983. 42-45 p.